

A KULTURÁLIS ALAPELLÁTÁS LEHETSÉGES FELADATAI ÉS SZÍNTEREI BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYÉBEN

I. A kulturális ellátás hiányainak vázlata

A 90-es évek második felére tisztázódott a magyar kultúra finanszírozásának legfontosabb alapkérdése. Eldőlt, mely területek kerülnek az üzleti szféra hatókörébe, mik azok a „termékek”, amelyeket az állam közvetlenül finanszíroz. Tisztázódott továbbá, milyen kulturális tevékenységeket finanszíroz normatív módon a központi költségvetés.

Kialakult és stabilizálódott a hazai forrású pályázati rendszer, melynek gerincét a Nemzeti Kulturális Alap és a hozzá hasonló állami vagy önkormányzati alapítású közalapítványok adják.

Különösebben nem belemerülve a részletekbe, megállapíthatjuk, hogy a szórakoztatás szinte teljes skálája üzleti hatókörbe került. Ez alól kivételt talán csak a települési önkormányzatok – helyi politikai propaganda szempontjából fontos – ingyenes szórakoztató rendezvényei képeznek.

Az állam közvetlenül finanszírozza az úgynevezett „magas kultúrát” képviselő intézményeit és alkotóműhelyeit. Ezt a mecénási formát színezték az utóbbi időben – az egyre erősödő fesztiváldömpingben – az egy-egy jól lobbizó szervező társulatnak adott külön támogatások. Mindez az „elitkultúra” mint értékmérő elvi megközelítés mentén történik.

A települési művelődési ellátás azonban mindmáig inkább az önkormányzatok hatókörébe tartozik. Fenntartási költségeit a rendszer három forrásból tudja biztosítani. Felhasználja az 1997. óta létező közművelődési normatívát. Jelentős helyi erőforrásokat mozgósítanak: a települések és a saját költségvetésük „terhére” támogatják a kultúra-közvetítést és a helyi előállítást. Mindezeket túl egyre nagyobb arányt képvisel a szakmai kiadások forrásaként a pályázati programtámogatás.

A fenti – vázlatosan összefoglalt – modell több „sebből vérzik”. Egyrészt az állami – ha úgy tetszik: nemzeti érdekből juttatott – mecenatúra mindenkor az aktuális politikai kurzus függvénye. Hol nyíltan, hol burkoltan szolgálja az éppen kormányon lévő politikai párt vélt vagy valós ideológiai érdekeit. Másrészt ezen összeg nagyságrendje messze meghaladja a normatíva útján, a településekhez juttatott költségvetési támogatást. Teszi ezt az elosztási rendszer mindannak ellenére, hogy a legutóbbi kutatások bebizonyították: ma a teljes lakosság legnagyobb része a művelődési intézményeken keresztül jut hozzá a kultúrához.¹ Különösen igaz ez a vidéki népességre.

Azt tényként megállapíthatjuk, hogy ha az önkormányzatok nem támogatnák a kultúra-közvetítő intézményeket, akkor azok a normatívából és a pályázati forrásokból nem lennének képesek fenntartani magukat.

Az elmúlt években – különösen a művelődési házak esetében – két alapvető tendencia figyelhető meg. A nagyobb, önkormányzati szándékaiiban kultúrabarát településeken megerősödtek az intézmények. Ezek az intézmények egyre nagyobb energiát fordítanak a fejlesztésre és a programokba beforgatható külső források bevonására.

Ugyanakkor a „szegényedési spirálba került” települések még azokban az esetekben is leépítik az intézményeiket, amelyekben azok túlélték a 90-es évek első felének gazdasági traumáit. Itt egyre kevesebb esély van az előrelépésre, hiszen a leépítés első momentuma mindig az egyre nagyobb terheket jelentő foglalkoztatottak elküldése. Nem lesz tehát, aki pályázzon, aki ötletekkel bombázza az önkormányzatokat, közösséget szervezzen, biztosítsa a helyi nyilvánosságot. Lepusztulnak a házak, felbomlanak a csoportok, bezár az amúgy is elavult állományú könyvtár. A kultúra egyetlen letéteményese az évenként egyszer megrendezett falunap lesz, amely el is viszi a közművelődési normatíva szinte teljes összegét. Ezt a folyamatot erősíti a csökkenő állami normatíva is.

Az alkotmányból eredő alapjog – a művelődéshez való egyenlő hozzáférés – az ország lakosainak nagy része számára nyilvánvalóan csupán írott malaszt ma is. Egyértelmű, hogy ez fokozottan igaz a kistelepüléseken és a halmozottan hátrányos helyzetű térségekben.

Ezt a helyzetet felismerve és a változtatás szándékától vezérelve a szakmapolitikában az utóbbi években jelentős változás történt. Előtérbe került a kistelepülési művelődési alapellátás kérdése. A megoldás iránya – főleg ha az anyagi lehetőségeket tekintjük – a kistérségek felé tolt a megoldások keresését. Ezt az egyre erősödő közigazgatási átalakulás igénye is támogatja.

Bár a finanszírozás átalakítása csak elveiben indult meg, nagyságrendjében nem, azonban mindenképpen jelzi a szakpolitika szándékait. A pályázati források decentralizált elosztása, a normatív rendszer kibővítése a kistérségek irányába, a párhuzamosságok lehetőség szerinti megszüntetésének kinyilvánítása mind-mind jelzik a reform szándékát. A korábbiakhoz képest jobban differenciált, az egyes feladatokat a lehető leghatékonyabban megoldani tudó, rugalmas rendszer képe bontakozik ki. Olyan, amely mind anyagi forrásai, mind pedig működtetőjét tekintve sok lábbon áll. Nem különíti el kasztszerűen a szakmai területeket sem szolgáltatási, sem pedig finanszírozási szempontból.

E rendszer sajátossága többek között az is, hogy tényleges szakmai tartalmát és szervezeti formáit az egyes térségek maguk töltik fel, a helyi igényekhez igazodva.

E rendszer sajátossága többek között az is, hogy tényleges szakmai tartalmát és szervezeti formáit az egyes térségek maguk töltik fel, a helyi igényekhez igazodva.

II. Munkamódszer

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei művelődésszervezők és könyvtárosok szakmai közössége is fontosnak tartja a művelődési alapellátás rendszerének megújítását. Ennek érdekében két alkalommal olyan összejövetelet szerveztek, amelyek célja a települési kulturális ellátás szakmai tartalmának meghatározása volt. Külön vizsgálták az egyes települési szinteket: így a falvakat, a kistérségeket, a megyei hatókört. A munkacsoport összeállításakor igyekeztek lefedni mind a települési szinteket, mind pedig a szakmai irányultságokat.

Az összejövetelel a jövőműhely módszerével tárták fel a települési ellátás szempontjából releváns hiányokat, határozták meg a legfontosabb horizontális és vertikális ellátási tartalmakat.

Az eredmények ismertetése előtt meg kell jegyezni, hogy az első lépésben a rendelkezésre álló idő, valamint a meghívást el-

¹ Lásd Hunyadi Zsuzsa: A művelődési házak közössége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban. Bp., Magyar Művelődési Intézet, 2004.

fogadó szakemberek összetétele miatt nem került sor az aprófalvak (1000 fő alatt) és a régiók ellátási tartalmának pontos meghatározására. Ezt a későbbiek során a kistelepülések tekintetében egy újabb összejövettel pótolták, annak érdekében, hogy teljes legyen az a kör, amelyre a megyében dolgozó szakembereknek ráhatása van. A regionális feladat-meghatározással kapcsolatos elvárások megfogalmazásával továbbra is adások maradtak.

III. A kulturális alapellátás hiányai

A jelenlegi állapot szerint, a mindenki számára hozzáférhető kultúra szempontjából, 38 olyan hiányt állapítottak meg, amelyek többé-kevésbé akadályozzák a jó minőségi hozzáférést.² A megállapítások két kontrollcsoportban történtek, egymástól függetlenül. Az elsőben éppen úgy részt vettek városi művelődésiintézmény-vezetők, mint könyvtárosok illetve nagyobb falvakban dolgozó kollégák. Ezzel szemben a második csoport kizárólag kistelepülési népművelőkből (népművelő könyvtárosokból) állt.

A két csoport megállapításai közel azonosak voltak. Eltérés csupán abban volt, hogy a kistelepüléseken nagyobb súllyal jelentek meg a pénzhiányra visszavezethető akadályozó tényezők. Mindkét helyen kiemelt problémacsoportként említették a kollégák az emberi hozzáállásból eredőket.

A problémahalmaz súlyozása és ésszerű összevonása után az alábbi lista szerinti problémásor állt elő.

• Fenntartói és igazgatási menedzselési hiány, érdektelenség	22 %
• Emberi erőforráshiányok – szakember	18 %
• Gazdasági erőforráshiány	17 %
• Infrastruktúra hiány	12 %
• A helyi társadalom hiányosságai	12 %
• Eltérő fogyasztói szokások	10 %
• Emberi erőforráshiányok – lakosság	9 %

A lista előállításakor megfogalmazódtak azok a kérdések, amelyek megválaszolása nagyban hozzájárulna a helyzet javulásához.

A kimagasló arányban legnagyobb problémának tartott **fenntartói érdektelenség** alátámasztására leginkább az az érv hangzott el, hogy sok esetben a helyi politikusok, döntéshozók még akkor sem élnek a felkínálkozó lehetőséggel, ha azok hozzáférhetőek és van mód a megvalósításra. Konkrét példák első sorban olyan összefüggésben hangzottak el, amikor egyes pályázati források azért maradt kihasználatlanok, mert a szükséges – sokszor minimális – önrészt sem biztosította az önkormányzat. Szintén gondot okoz, hogy a lehetséges kapcsolati tőkét, politikai befolyást ritkán használják a kultúra fejlesztésére.

Fontos még megemlíteni azt a tényt, hogy azokon a településeken, ahol az ellenkezője igaz: tehát a döntéshozók fontosnak tartják a helyi kultúra ügyét és hajlandók azt menedzselni, jelentős eredmények születtek az elmúlt években.

Megválaszolandó kérdés: hogyan lehet a döntéshozókat érdekeltté tenni a kulturális célú humán és tárgyi infrastruktúra-fejlesztésekben?

A második helyen említett problémacsoport a **szakemberhiányra** hívja fel a figyelmet. A hiány azokon a kistelepüléseken a legsúlyosabb, ahol minden jó szándék ellenére sem tudnak szakembert foglalkoztatni. Sok esetben azonban gond mégsem az alkalmazáshiányban jelentkezik. Sokkal inkább a felkészültség hiányában. Egyrészt az egyes szakmai területek nem kellően részletes ismeretében. Az adott településen egyetlen művelődéssel foglalkozó szakember vagy könyvtáros, vagy népművelő, tehát nem birtokolja a másik szakmaterület ismereteit, készségeit. Másrészt a lakosság és a települési környezet elvárásai is átalakultak az utóbbi években. A hagyományos népművelői és könyvtárosi tevékenységek mellett egyre nagyobb szükség van arra, hogy a kolléga éppen úgy legyen e-mentor, mint munkaerő-piaci tanácsadó, vagy éppen ő jelentse az első lépést a szociális rendszer hozzáférésehez, alapszintű „szociális munkásként”. A helyi nyilvánosság új lehetőségei is az ismeretek bővítését igénylik.

Megválaszolandó kérdés: hogyan biztosítható az aprótelepülések szakember-ellátottsága és hogyan felelhetnek meg a kollégák az új típusú elvárásoknak?

A **pénzhiány** immár több évtizede rányomja a bélyegét a kulturális szakmai tevékenységekre. Hiányzik az igényeket kiszolgáló program- és kultúrateremtést támogató forrás. Ugyanakkor súlyosabb probléma a fejlesztésekre (infrastruktúra, szakmai innováció) fordítható források hiánya. Mindemellett az is látható, hogy míg az épületek felújítására, berendezésére csak-csak adódott forrás (köszönhetően néhány elköltelezett polgármesternek is többek között), addig az innovációt megvalósító fejlesztésekre a kultúra területén kevésbé volt pályázható forrás, és azok célcsoportja sem a művelődési intézményhálózat volt. Kivéve az egyetlen HEFOP 3.2.5-ös programot. Az utóbbihoz való hozzáférést pedig a kollégáknak az ilyen programok kidolgozásában és megvalósításában való felkészületlensége korlátozta.

Remélhetőleg az új NFT II-ben a források nagyobb mértékben állnak majd a művelődési intézmények rendelkezésére.

Megválaszolandó kérdés: hogyan lehet biztosítani a rendelkezésre álló támogatások nagyságrendekkel hatékonyabb leltívását?

Az **infrastrukturális hiányok** alapvetően a pénzhiánnyal függenek össze. Ugyanakkor az is bizonyos, hogy sok esetben a meglévő épület- és eszközállomány hatékonyabb, koordináltabb kihasználása sokat javíthatna a kistelepülési ellátás helyzetén. Az erre mutató jó gyakorlat mindenképpen támogatja az ilyen irányú közös fejlesztéseket.

Megválaszolandó kérdés: hogyan lehet az ezen a területen meglévő jó gyakorlatot általánossá tenni?

A korábbiakhoz képest viszonylag kis súllyal értékelt problémacsoport pontos meghatározásának nehézsége rendkívüli komplexitásában rejlik. A **helyi társadalom hiányai** megfogalmazás mögött első sorban a közösségek hiánya rejlik, amely önmagában is nagyon nehezen kezelhető és igen sokrétű fejlesztést igénylő hiányosságscsoport. Nyilvánvaló, hogy itt nem csupán a helyi társadalom 40 éves vagy éppen az elmúlt 17 éves lebomlásáról van szó. Nem hagyható figyelmen kívül például az elszegényedés, különösen a gazdaságilag hátrányos helyzetű térségekben. Ebben a megközelítésben szintén fontos szempont a globalizáció is. Nagyon nehéz azt az ellentmondást feloldani, hogy nem lehet kultúrát közvetíteni és építeni helyi közösségek nélkül, de épp az a tevékenység hivatott többek között arra, hogy újateremtse a működő közösségeket. Nyilvánvaló azon-

² Lásd 1. számú melléklet

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

ban, hogy az alkalmak és a terek megteremtése a kisközösségek újraéledésének feltételminimuma. El kell azonban kerülni azt a ballépést, hogy „erőszakkal” életre hívott állközösségek útján próbáljuk pótolni az ezzel kapcsolatos hiányokat. A folyamatosan születő és felbomló, átalakuló közösségek rendszere adja a települési élet egészséges dinamikáját.

Megválaszolandó kérdés: melyek azok a módszerek, amelyekkel segíthetjük a meglévő közösségi igények tényleges formálódását, valós közösségekké alakulását?

A társadalom egyre differenciáltabbá vált az elmúlt 20 esztendő során. Az egyes csoportok **kulturális igényei nem csupán a képzettség vagy az életkor szerint mutatnak jelentős eltérést.** Egyre nagyobb súllyal esik lathá az anyagi különbség, vagy a lakóhelytípus szerinti eltérés is. Látszólag az erősödő kulturális különbségek ellen hatnak a globalizálódott médiapiac egyenszósszal leöntött műsorfolyamai. Való igaz, hogy a legalacsonyabb igényű és képzettségű csoportoknál alacsony szinten egalizálódik a kulturális igény szint. Ugyanakkor a médiapiac befolyásának akár kis mértékben is ellenállni tudó csoportok esetében igen nagy mértékű különbségek figyelhetők meg. Ez nem csupán a kulturális tartalmak esetében igaz, hanem az igénybe venni kívánt művelődési formák esetében is. Addig, amíg a nagy lélekszámú települések esetében egy-egy speciális igény kielégítésére is elegendő kereslet mutatkozik, addig a kis-településeken az alapvető különbségeket sem mindig tudják figyelembe venni programjaik vagy közösségi alkalmak létrehozása során a művelődést szervezők. Mindezeket túl természetesen ezek az igények akár településenként is eltérőek lehetnek.

Megválaszolandó kérdés: milyen módon alakítható ki olyan szolgáltatásminimum, amely a legelemibb szinten akár, de képes megfelelni egy települési közösség igényeinek?

Az előbbiekkal szorosan összefüggő problémacsoport az a téma, **amelyet a lakosság emberi erőforráshiányként** fogalmaztak meg a résztvevők. Míg az előbbi megfogalmazás az egyes, társadalmilag azonosítható és igényeikben eltérő csoportok oldaláról fogalmaz meg hiányosságokat, addig itt elsősorban az egyén megközelítésében kell rátekintenünk a témacsoportra. Abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a vidéki településeken kimutathatóan nagyobb az alulképzettek aránya a teljes népességben belül. Itt elsősorban nem is az iskolai végzettség összetételére gondolunk, hanem azoknak a képességeknek a hiányára, amely a kulcskompetenciák³ tekintetében tárható fel. Egyértelmű, hogy ezeknek a hiányosságoknak a megléte gátolja az aktív lakossági részvételt a települési kulturális élet bővítésében, vagy akár csak fogyasztásában is. A kulcskompetenciák települési szintű, az egyén oldaláról induló emelése egyfelől feltétele a helyi aktív kulturális életnek. Másfelől éppen a művelődési alapintézmények egyik igen fontos feladata lenne ezen kompetenciák aktív kialakítása.

Megválaszolandó kérdés: hogyan készíthető fel a kulturális alapintézmény-hálózat a lakossági kompetencia emelésére, különös tekintettel a kulcskompetenciákra?

A problémahalmazt, valamint a kollégák korábbi – a rendszer működésére vonatkozó – tapasztalatait, terepismeretét összegezve, a jelen írás keretei között az alábbi, a kulturális szolgáltatásokat érintő kérdésekre adhatunk választ:

- Milyen célokat szolgálhat az alapellátó rendszer?

- Ezeket a célokat milyen eszközökkel érhetjük el?
- Milyen tevékenységcsoportok rendelkeznek hozzá az egyes települési szintekhez?

A felvázolt problémahalmaz természetesen éppen úgy bővíthető vagy súlyában változtatható, mint ahogyan az elkövetkező két fejezetben felvázolandó modell is. E szakmai anyag pontos behatárolása végett ki kell jelentsük, hogy mindaz, amit eddig papírra vetettünk, és minden, ami ezután következik, az Borsod-Abaúj-Zemplén megyére lehet igaz. Azzal a megszorítással, hogy a fejlesztésben érdekelt, könyvtárosokból és népművelőkből álló szakmai grémium véleményét tükrözi.

IV. A kulturális alapellátás horizontális megközelítésben

Abban az esetben, ha meg kívánunk felelni egy újragondolt és településszintekre lebontott feladat-ellátási normának, mindenképpen szükséges meghatározni a rendszer általános funkcióit, ha úgy tetszik, alapnormáit.

A célok és a hozzájuk rendelt eszközök konkrét települési szintekre történő lebontása adja az egyes intézmények elvárható és teljesíthető tevékenységrendszerét.

Az alábbi besorolás alapkonceptiója Hazag Mihály munkája. A program résztvevői, egyetértve az abban megfogalmazott gondolatokkal, azt kiegészítve, az alábbiakban részletezett rendszert tartják szakmailag indokoltnak.

Cél	Eszköz
Identitástudat	Helyi hagyományápolás Helytörténet, lokális ünnepek Helyi értékek (szellemi, épített, természeti) Ünnepi lét kultúrája
Népességmegtartó erő	Élhető környezet (teljes körű infrastruktúra és szolgáltatás)
Közösségfejlesztés	Komplex közösségi színtér, könyvtári és közösségi Hivatásos és társadalmi animátorok
Helyi nyilvánosság	Civil szervezetek és szerveződések erősítése A helyi demokrácia nyilvánosságának biztosítása
Esélyegyenlőség a tudáshoz, a tanúláshoz és az információhoz	Képzési programok, közösségi hozzáférések, azok személyi feltételei
Széleskörű rekreációs lehetőségek	Szellemi és fizikai kikapcsolódási feltételek

V. Ellátás a települési szinteken

Mint ahogyan már korábban említettük, a kidolgozott rendszer „hiányos” abban a tekintetben, hogy nem sikerült alternatívát kínálnunk a regionális meghatározásra is. Ezt pótolni kell, akár regionális szintű szakmai kör bevonásával.

A feladat-meghatározásokkal kapcsolatosan négy megjegyzést kell tennünk, mielőtt azt részleteznénk.

a) A tevékenységi körök a legalapvetőbb települési szinten szinte kizárólag a lakosság számára történő szolgáltatást, szervezőmunkát, kultúra-közvetítést takarják. Kistérségi szinten jól definiált arányt kell, hogy képviseljen a lakossági szolgáltatás és

³ Forrás: A kompetenciák meghatározása és szelekciója (DeSeCo), 2002.

a települési szint ellátóinak nyújtott szakmai háttértevékenység. Az látható, hogy minél több egy-egy kistérségben az 1000 fő alatti település, annál nagyobb a lakossági szolgáltatás aránya ezen a szinten, hiszen maguk a települések viszonylag kevés feladatot képesek ellátni. A megyei szint már szinte kizárólag szakmai háttérszolgáltatásokat tartalmaz. Ezt a képet színezheti az, hogy más megyékben a megyei feladatellátás módja a települési és a megyei funkciókat ellátó, közösen fenntartott intézmény. Az c dokumentum keretei között nem részletezett regionális ellátási szint nyilvánvalóan a jelenleg meglévő megyei feladatkörök újrafogalmazása. Mégpedig oly módon, hogy azokat a tevékenységeket veszi számba, amelyek leghatékonyabban régiós szinten láthatók el. Ugyanakkor az elmúlt fél év eseményei országos szinten tovább nívellálják a megyei kulturális háttér-szolgáltatási hatókör jelentőségét. Néhány ritka kivételtől eltekintve, megszűntek az önálló közművelődési intézmények. A fenntartó önkormányzatok a legtöbb esetben összehívásokkal oldották meg a költségvetési megszorításokból következő szűkítések. E mellett a megyei könyvtári rendszer továbbra is stabilan „tartja magát”, különösen azokon a helyeken, ahol a megyei és a megyei jogú városi könyvtári ellátás egy intézményben bonyolódik le.

b) A feladatellátás szektor- és intézménytípus-független. Tehát a települések sajátosságai, hagyományai, a társadalmi szerveződések fejlettsége határozza meg azt, hogy mit melyik szervezet lát el. Szélső értékekben elképzelhető, hogy minden feladatot egy integrált intézmény végez, a kistérséggel együttműködésben. Másik pólusként, ideális önszerveződésben működő településeken az sem lehetetlen, hogy egy-egy feladatra létrejött civil szervezetek együttese végzi a kulturális alaptevékenységet. Nyilván a valós állapot valahol a szélső értékek között képzelhető el, oly módon, hogy az tükrözze a helyi társadalmi igényeket és erőforrásokat. Az azonban – sok okból – jelenleg nem képzelhető el, hogy ezekben a tevékenységekben ne vegyenek részt a helyi önkormányzatok.

c) Egy jól átgondolt rendszer esetében a tevékenység és az azt végző szervezeti háttér beleilleszkedik egy települési fejlesztési tervbe. Továbbá része legalább egy kistérségi kulturális fejlesztési koncepciónak.

d) A települések lélekszámától függetlenül, mindenütt szükséges egy olyan helyiség üzemeltetése, amely be tudja fogadni az alapellátás hatókörébe tartozó tevékenységeket. E közösségi tér fenntartása az önkormányzat dolga. A munka során a kollégák nem tértek ki arra, hogy ennek a térnek milyen minimális követelményeknek kell megfelelnie.

A fentiek figyelembe vételével az alábbi ellátási tevékenységi köröket határoztuk meg:

1. Kistelepülési szinten (1000 fő alatt)

Az itt lehetséges feladatellátás két lehetséges módja fogalmazódott meg:

a) A településen megvalósítandó tevékenységek, így:

- Közösségi tér biztosítása.
- Információs és tanulópont üzemeltetése.

- Valamilyen szintű könyvtári szolgáltatásokhoz való hozzáférés (mozgókönyvtár, könyvtári kihelyező pont).
- Szükség szerint amatőr művészeti tevékenység biztosítása.
- Lehetőség szerint valamilyen társas tevékenység (klub, egyesület, baráti társaság) feltételeinek biztosítása és háttér szervezése.
- Helyi civil szervezetek létrejöttének és működésének segítése.
- Szabadidős tevékenységek lehetséges szintere.

b) A településektől „távol eső” tevékenységek feltételeinek megteremtése, így:

- Színházi látogatás, műsoros rendezvények szervezése társult formában, más településekkel közösen.
- Közösségi programok megszervezése más településekre, egy-egy közösség látogatása, fellépése más településeken.
- Könyvtári szolgáltatás szervezett igénybevétele a kistérségi központokban.
- A gyermekek „külön kulturális ellátása”, akár több kis település összefogásával is (gyermekszínház, gyermekkönyvtár, játszótér stb.).

Külön problémaként vetődött fel a kistelepülési szakemberellátás. Ezt a kistelepülések esetében több település összefogásával lehetséges megoldani. Két különböző szinten. Egyrészt szakember alkalmazásával, több település összefogásával. Az, hogy egy szakember hány települést láthat el, az függ a lélekszámtól, a közlekedési lehetőségektől és a lakosság igényeitől. A kistelepüléseken a kulturális ellátás esetében nagy szükség van azonban a helyi lakosok aktivitására is. E nélkül nem lehet folyamatos ellátásról beszélni. E tekintetben tehát a mikrotérségi szinten dolgozó kulturális szakembernek speciális „képesítéssel” kell rendelkeznie. Nem csupán az alapszakmákban (népművelő, könyvtáros) kell jártasnak lennie, hanem készségekkel kell rendelkeznie a közösségfejlesztés és a szociális munka területén is. Feladata sok esetben nem a konkrét tevékenység megszervezése, hanem a közösségi katalizátor szerepének ellátása is.

2. Települési szinten:

- Helyi igényeken alapuló kisközösségek, klubok és amatőr művészeti csoportok létrehozása és működtetése.
- Rendezvények szervezése: közművelődési és könyvtári.
- Helyi hagyományok őrzése, ápolása.
- Szakmai támogatás, együttműködés a település más intézményeivel.
- Szabadidős tevékenységek (sakk, pingpong stb.).
- Közösségfejlesztés.
- Civil szervezetek, helyi közösségek bázishelye.
- Szabadpolcos könyvtári alapszolgáltatás.
- Helyismerteti információk gyűjtése, feldolgozása, archiválása.
- Közhasznú információk gyűjtése és közreadása.

A fenti listát kiegészítve, fontos megjegyzésként hangzott el, hogy az intézmény erre alkalmas tere bérbe vehető családi eseményekre, nem az intézményi alapfeladathoz köthető rendezvényekre.

A felsorolás alapját két, a megyében példaadón jól működő települési intézmény működése adta. Az általuk készített és a közösség által kontrollált lista ennél jóval bővebb volt, de a

INTÉZMÉNYEK – RÉGIÓ, MEGYE, KISTÉRSÉG

reális megvalósíthatóság és a horizontális szempontok miatt szűkítettük.⁴

3. Kistérségi szinten megoldható feladatok:

Az ezen a szinten meghatározott feladatokat a kulturális ellátás két alapvető szakmaterületét figyelembe véve állították össze.

Alapvető kistérségi feladatok a könyvtári működés szempontjából:

- Állománygyarapítás.
- Technikai eszközök közös fejlesztése.
- Programfinanszírozás.

Alapvető kistérségi feladatok a közművelődés szempontjából:

• Tehetséggondozás.

• Művészeti programok közös szervezése (beszállítás vagy sorba rendezés).

- Mobil technika és színpad.

A két szakmai terület által közösen megvalósítandó feladatok

• Információgyűjtés a térségből.

• Információtovábbítás.

• Információ-feldolgozás a térségben (akár mikrotérségi szinten is, külön-külön).

• Kiadványok (szakmai és helyi irodalom, akár mikrotérségi szinten is, külön-külön).

A kistérségi feladatellátás kulcsintézményei a kistérségi központokban működő könyvtárak és művelődési házak. Ezek egyébként sok esetben egy intézmény két szakmai egységét képezik. Az intézmények a térségi feladatellátást két forrásból végezhetik. Egyrészt megbízást teljesíthetnek a többcélú kistérségi társulások számára. Másrészt az egyes településekkel is állhatnak jogviszonyban olyan szolgáltatások teljesítésére, amelyeket a települési önkormányzat nem tud, vagy nem akar maga ellátni. Ez a megoldás valószínűleg azokban az esetekben lehet nagyon hatékony, ahol a kis lélekszámú önkormányzat nem tud intézményt fenntartani, szakembert alkalmazni.

4. A kistérségi központok székhelyi feladatairól

A fenti feladat-meghatározás hiánya – a már említettekén kívül – az a „lista”, amely a kistérségi központok székhelyi települési ellátási feladatait tartalmazza. Erre az anyag terjedelmi korlátai és a munkát végző csoportok időkerete miatt nem térhettünk ki. E tekintetben azonban fel kell hívni a figyelmet néhány – az elmúlt években tapasztalt – tendenciára:

1. A városok kulturális ellátását egyre inkább egy nagyobb, sok feladatot és épületet magában foglaló intézményen keresztül kívánják megoldani a fenntartó önkormányzatok. Bár a szakmai tendenciák alátámasztják a kulturális szolgáltatások sokszínűségének és átjárhatóságának gondolatát, a legtöbb esetben az összevonások indoka nem ez. A leggyakrabban használt érv a takarékoság. A szakma közös feladata az, hogy ebből az anyagi kényszerűségből erényt kovacsoljon, és haladjon az egységes kulturális alapellátás szolgálata felé.

2. A lakossági szórakoztató rendezvények esetében (majális, szórakoztató fesztiválok) az önkormányzatok egyre gyakrabban „kiszervezik” az eseményeket a saját intézményükből, elsősorban vállalkozók számára. Ennek okait feltárni nem ennek a tanulmánynak a feladata, de látható, hogy ezzel a települési döntéshozók a saját intéz-

ményüket hozzák hátrányba. Egyrészt csökkentik a lakossági elismertséget és ezzel az intézményi legitimitást, másrészt csökkentik az anyagi mozgásteret is. Hiszen ezeknek a nagy költségvetésű eseményeknek a háttérével volt – ha kis mértékben is – mód betömni az alapellátás finanszírozásában mutatkozó egyre nagyobb réseket.

5. Megyei szintű feladatellátás

A megyei szintre utalt feladatok már elsősorban a szakmai háttér-szolgáltatásokat jelentik. A legalapvetőbbek a következők:

- Információgyűjtés, -feldolgozás.
- Adatgyűjtés, feldolgozás.
- Továbbképzés.
- Megyei koordináció.
- Szakmai rendezvények fórumok.

A felsorolás kiegészítéseként meg kell még említeni, hogy a közigazgatási rendszer átalakulása némileg bizonytalanná teszi ennek a megközelítésnek a jövőbeni perspektíváit. Azt azonban látni kell, hogy sok olyan funkció van, amelyet régiós szinten nem lesz lehetséges szervezni. Ennek két oka van:

1. A terület nagysága egyszerűen hozzáférhetőségi problémákat vet fel. Ez Borsod-Abaúj-Zemplén megyében néha még megyei szinten is gondot okoz.

2. A szakmai műhelyek és közösségek, melyek zálogai a folyamatos megújulásnak, régiós szinten nem szervezhetők. Túlságosan sok szakember, túl nagy távolságokban, túl sok és szerteágazó, megvitatandó kérdéskörrel. A jelenleg működő mechanizmusok szerint legalább évi 4-5 egynapos, rövid és legalább egy hosszú szakmai fórumra van szükség az élő együttműködés fenntartásához.

VI. Záró gondolat és köszönet

A két szakmai csoport által közösen kiérlelt koncepcióra rátekintve megállapíthatjuk, hogy a már működő „jó gyakorlatok” alátámasztják azt. Az azonban nyilvánvaló, hogy a közös gondolkodást tovább kell folytatni. Olyan szakmai műhely létrehozását és működtetését kell továbbra is szorgalmazni, ahol a kulturális alapellátásban érdekelt szakembercsoportok tovább finomítják, a kellő helyen kiegészítik a felvázolt ellátási modellt.

Azonban minden – akár nagy műgonddal kiérlelt – elméleti konstrukció a gyakorlatban mérte meg. Attól függ az eredményesség, hogy a szakpolitika szándékai mennyire válnak konkrét fejlesztési forrásokká. Attól is továbbá, hogy a különböző helyi szinteken eléggé felkészültek-e a fejlesztések fogadására.

Alapvető tehát a rendszert működtető kollégák folyamatos ön- és továbbképzése. Szintén kulcskérdés, hogy milyen módon lehetséges megtalálni a közös hangot a helyi döntéshozókkal, meggyőzni őket arról, hogy a kultúra települési megtartó erő.

Ennek hatékony segítése az e műhelymunkát szervező két intézménynek: a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárnak és a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Közművelődési és Idegenforgalmi Intézetnek az alapvető feladatai közé tartozik.

Ezen összefoglaló közreadója köszönettel tartozik azoknak a kollégáknak, könyvtárosoknak és népművelőknek, akik idejüket nem kímélve vállalták a közös munkát és gondolataikkal hozzájárultak közös munkánk sikeréhez.

Készült a 2007. február 2-a és 4-e között, Jósvafőn és a május 14-én, Miskolcon megtartott műhelymunka ismertetőjeként.

Összeállította: Bordás István

⁴ A teljes listát lásd a 2. számú mellékletben.